

HRVASKA.

Hrvatski preporod. Napisao dr. Gjuro Šurmin, kr. sveučilišni profesor. I. Od godine 1790. do 1836. S 3 slike. Zagreb. Tisak „Dioničke tiskare“. 1903. Str. VII + 223 + 044. Cena 4 K. — Posebnega dela o hrvaškem preporodu Hrvatje dozdej niso imeli. Prvi je napisal o tej dōbi sestavno obsežnejšo razpravo Tade Smičiklas l. 1885. v „Radu jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti“ (knjiga 80. str. 11–72.) pod naslovom: „Obrana i razvitak hrvatske narodne ideje od 1790. do 1835.“ Škoda, da pisatelj od te svoje razprave ni izdal posebnega odtiska, ker bi se bila tako lažje razširila med občinstvom. Medtem so pa še vedno prav marljivo zbirali gradiva za omenjeno dōbo, posebno za književno zgodovino hrvaškega preporoda. Napisali so mnogo lepih monografij in črtic o raznih delavcih na književnem in političnem polju tega časa. Tudi mnogo dozdej neznanih pisem uglednih književnikov onega časa so našli in deloma obelodanili, a deloma izročili javni porabi raziskovalcem te dōbe. Gradiva je bilo tedaj zbranega mnogo, toda pisatelja ni bilo, da ga porabi ter poda občinstvu popolno sliko onih dogodkov iz hrvaške preporodne dobe. A duh časa je zahteval, da se to zgodi čim prej in da se s čitanjem domoljubnega spisa osokoli današnji mlajši zarod za vtrajno delo, ki ga iznovič čaka v borbi za domovinske ideale. Čudno je vsekako za hrvaške književne odnošaje, da je izdal ruski profesor Platon Kulakovski v Varšavi v ruskem jeziku zgodovino „Ilirizma“ že l. 1894., torej mnogo prej, nego so jo imeli napisano Hrvatje sami v hrvaškem jeziku; a Poljak profesor M. Zdziechowski je napisal v poljskem jeziku l. 1902. večjo studijo o najvažnejših književnikih iz preporodne dōbe. Zdej tudi na Hrvaškem niso mogli več čakati. Tega važnega dela se je lotil vseučilišni profesor dr. Gjuro Šurmin ter izdal zgoraj omenjeno delo koncem l. 1903. Hrvatje morajo biti s tem delom popolnoma zadovoljni. Profesor Šurmin je spisal to knjigo vestno in z onim domoljubnim čutom, brez katerega take vrste spisi ne morejo prodreti med širje občinstvo, kateremu so pred vsem namenjeni.

V tem prvem delu hrvaškega preporoda opisuje pisatelj dogodke od l. 1790. do 1836. Knjigo je razdelil na štiri poglavja. V prvem poglavju opisuje Hrvatje v borbi za svoje pravice od l. 1790. do 1830. V drugem pa nam razvija književno delovanje te dōbe. V tretjem poglavju čitamo, kako Hrvatje odločno branijo svoje stare pravice od l. 1830. do 1836., a

v četrtem nahajamo obsežni opis književnega delovanja od l. 1830. do 1836. V opisu tedanjih političnih borb profesor Šurmin ni tako obsežen kakor Tade Smičiklas, po katerem je tudi deloma posnel svoj spis; zato pa je obdelal književni pokret v vseh posameznostih. Posebno je znamenito četrto poglavje, v katerem nam pisatelj predstavlja dr. Ljudevita Gaja kot prebuditelja hrvaškega naroda. O Gaju se je dozdej pisalo že marsikaj, toda temeljito se njegovo delovanje hrvaškemu narodu še ni razjasnilo. Prof. Šurmin sam pravi, da razen Kulakovskega dozdej ni hotel še nihče Gaja opisati hrvaškemu narodu po njegovih zaslugah. Pisatelj hrvaškega preporoda se je zato potrudil, da zbere o tem znamenitem možu gradivo ter čim jasneje razsvetli njegovo osebnost in delovanje za njegove dobe. Prof. Šurmin je zares uporabil vse tiskane vire o Gaju, a še več so mu koristila pri tem delu dozdej še neizdana pisma iz časov Gajevih; zato tudi trdi, da je Gaja ocenil le po svojih pisanih virih do leta 1848. in da se bode zategadelj njegov spis razlikoval od drugih v marsičem. In zares se vidi že v prvem zvezku, da se je pisatelj temeljito bavil z Gajem. Da je pisatelj sploh vestno delal, se vidi tudi po beležkah iz virov, ki so dodani knjigi in obsegajo celih 36 strani. Knjiga ima tudi register vseh imen, ki se nahajajo v njej. Pisana je prav poljudno, ter nam je še posebno poučna zato, ker podaja kratko vsebino vseh važnejših književnih proizvodov one dobe, posebno iz važnih brošur in „Danice“. Za Slovence ima ta knjiga še posebno vrednost, ker se v njej nahajajo marsikateri podatki o stališču Slovencev naproti ilirski ideji; zategadelj jo prav toplo priporočamo slovenskemu čitateljstvu. Tiskarskih hib ne nahajamo v knjigi, pač pa nekoliko stvarnih, katere moramo omeniti. Na strani 22. se navaja med deželami Napoleonove Ilirije tudi Štajerska, kar pa ni resnično. Pisatelj pravi (str. 41.), da je ljubljanski nadškof baron Mihael Brigido poslal zagrebškemu škofu Maksimilijanu Vrhovcu slovenski prevod starega zakona v koroškem narečju ter dve slovnici in dva besednjaka slovenskega govora koroškega, v latinskem tekstu pa stoji na strani 011. „versionis Carniolicae“ in „lingvae Carnioliae“, kar je gotovo napačen prevod. Na str. 032. v 90. opombi mora biti v zadnji vrsti „u Zadru“ a ne „u Zagrebu“, ker „Kraljski Dalmatin“ je izhajal v Zadru, ne pa v Zagrebu.

Izdanje je zelo okusno, tisek ličen, a delo krasé tri slike, namreč: Ljudevita Gaja iz leta 1838., zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca in grofa Janka Draškovića. I. Steklasa.